

Mitt lyriska husapotek

Den inre människan

Gottfried Benn

CM von Seth

Gottfried Benn (1886–1956) betraktas allmänt som den främste lyrikern i efterkrigstidens Tyskland. Hans första dikter i »Bårhus» 1912 var svåra att överträffa i fråga om »krass saklighet och chockerande djärv belysning av slummens, sjukdomens, de förvridna drifternas, det hetsigt nervslitande storstadstempots värld», skrev Johannes Edfelt som tolkat ett urval av Benns dikter. Benn var redan vid debuten en etablerad läkare i Berlin. Till sin död vid sjuttio skötte han omsorgsfullt sin praktik. Under båda världskrigen tjänstgjorde han som militärläkare.

Han beskrev i föredrag och artiklar både vad han menade att poesi är och vad den inte är. Vad den är sägs enklast med orden artisteri och en förhöjning av livskänslan. Vad en »modern» dikt inte är: en dikt med bilder av typen »blek som siden», »kärleken blommar som en lilja». Sådant är inte bra dikt. Jämförelseordet »som» förstör genast intensiteten. En dikt utan tro och hopp ska genom konsten och det formade ordets värde uttrycka en modern människa, skolad i naturvetenskapen.

Johannes Edfelt ger en bild av den hårt arbetande Berlinläkaren som efter sitt dagsverke går till sin enkla kneip och vid ölglaset kastar ner sina bistra reflexioner över livet och diktens förmåga att höja livskänslan: »Den INRE människan – det är förutsättningen för allt; men uttrycket är det avgörande. – Artistik! Stil! Min nya formulering: Konsten är den lyckade utjämningen mellan centrum och periferi.»

Olof Lagercrantz har en underbar dikt om Ofelia hos Shakespeare som drunknade, liksom Benns unga dam, och hittades i vassen:

»Denna sköna död,
en brud som svävar
under grova stammen av en pil,
ögat slutet, munnen litet öppen,
klänningen i vattnet flyter ut,
våg av spetsar i det mörka flödet.
Vart är hon på väg? Det bruna håret
flyger redan genom himlens salar.»

Men vi är här långt från Gottfried Benns fräna realism i hans beskrivning av den unga kvinnan som hittas död med »ett bo med rättungar» i en kavitet under diafragma. Lagercrantz avsikt är att låta poesins sköna ord smycka och förvandla verkligheten.

»Låt vårt ordsvall brusa genom
världen,
tids nog tystnar vi och döden rår.»

Om man har skrapat sig ner till livtes botten, står man ut med allt svårt som drabbar en människa och har genomskådat både diktens lögnar och livets sanningar. Lagercrantz hyllar som Benn gör artistieriet. Det gör också Shakespeare, Ofelias och Hamlets skald och mästaren som alla poeter har suttit till bords med i den själens krog där ölståndkor hävs bröder mellan.

Den brutala kritiken av människan i hennes roller kan dölja hos Benn det artistieriet han samtidigt hyllar. Men det minskar inte värdet av hans poesi:

»Uttryckskriser och anfall av
erotik:
det är människan av idag,
hennes inre ett vacuum,
personlighetens kontinuitet
bevaras av kläderna
som håller tio år om de är av
bra tyg.
Resten fragment,
halva ljud,
melodistumpar från grann-
husen,
negro spirituals
eller Ave Maria.»

Carl Magnus von Seth

*En dikt ur diktcykeln »
Morgue». Tolkning av
Johannes Edfelt ur »Dikter»
av Gottfried Benn, Bonniers
1966.*

1. Sköna ungdom
En flicka som länge legat i vassen:
hennes mun såg ut som om någon
knaprat på den.
När man öppnade bröstkorgen, var
matstrupen full av håll.
Slutligen fann man i en hålighet
under diafragma
ett bo med rättungar.
En liten syster låg död.
De andra levde av lever och njure,
drack det kalla blodet och hade
här tillbragt en skön ungdom.
Och skön och snabb kom också deras
död.
Man dränkte dem allihop.
Ack, hur de små sötosarna pep!

2. Liten aster
En försupen ölutkörare lades på
bordet.
Någon hade klämt fast en skymnings-
lila aster mellan hans tänder.
När jag från bröstet
under huden
med en lång kniv
skar ut tunga och gom,
måste jag ha snuddat vid blomman,
ty den gled
ned i hjärnan som låg vid sidan.
Jag stoppade in den i brösthålan
bland träullen,
när man sydde ihop.
Drick dig otörstig i din vas!
Vila ljuvt,
lilla aster!

3. Kretslopp
Skökan, okänd, som dött:
hennes oxeltand
var guldplomberad.
De andra tänderna hade som på tyst
överenskommelse
fallit ut.
Tanden tog likbäraren loss åt sig,
pantsatte den och gick på ett
dansställe.
Ty, sade han,
bara jord skall åter varda jord.

Johannes Edfeldt, tolkare av Gottfried Benn.